

כתב עת למחשבה מדינית, חברה ותרבות • פברואר 2009 • שבט תשס"ט

הקרב על עזה: עלייתן של דילמות חדשות

רפי ישראלי¹

אפולוגיה

בכל עת שמדינה יוצאת למלחמה, היא מונעת על ידי רצונה ליישב אחת ולתמיד בעיות וסכנות שדרך הדיפלומטיה לא צלחה ביישובן, כמאמר הישן שמלחמה היא המשך הדיפלומטיה בדרכים אחרות. כך, לאחר שנים של הפגזת יישובי עוטף עזה מעזה ובנותיה, ואלפי הפגזים, הפצצות והטילים שנחתו על ראשיהם של תושבי ישראל ושיבשו לא במעט את אורח חייהם, גרמו לאבדנים בחיים וברכוש והסבו נזקים נפשיים שקשה לאמוד את עומקם, קמה סוף סוף ממשלת ישראל, לא במעט תחת שוט הבחירות הקרובות, לעשות מעשה. המעשה הובטח לנו זה שנים, ולמרות התמיכה המסיבית של הציבור בו, גברו ההיסוסים, שהיו נמשכים לולא האיום הממשי של הבוחר שיעניש את המפקקים.

מבצע עזה גרם לקרבנות האדם ולנזקי הרכוש העצומים, שרק החמאס אחראי להם, מתוך שחלק מן האסטרטגיה המלחמתית שלו יש לעשות שימוש באזרחים כבמגן אנושי, בלא להתחשב בבתי ספר, בבתי חולים ובמסגדים. הוא הניח שישראל לבטח תמנע מלגעת במוסדות אלה, ולא, היא תואשם קבל עם ועולם בהתנפלות על אזרחים ובהריסת מוסדות הומניטאריים ומקומות קדושים. באסטרטגיה זו, השיקול התעמולתי גובר על חיי האדם. חיזבאללה, שנקט בלבנון טקטיקה דומה ב-2006, וביתר שאת איראן, האפוטרופסית של שתי תנועות הטרור, נתנו גיבוי ועידוד לצעדים אלה, ובכך שלושתן הוציאו עצמן מכלל בני התרבות.

אולם מבצע עזה, לא זו בלבד שלא הכריע מלחמה זו ואת המשך ניהולו של הסכסוך רב-הפנים הזה, על שלושת צדדיו: היהודי-מוסלמי, הישראלי-ערבי והפלשתיני-ישראלי, אלא אדרבא, הוא אף הוסיף לסבכו על ידי כך ששיבש ללא הכר את שלוש המשוואות הללו שעד כה זיהינו כמגדירות את אופנו. במישור הראשון, 57 המדינות האסלאמיות, ובראשן אירן, שראו תמיד בקיומה של ישראל אתגר לאסלאם, נחלקו עקב המלחמה לשתי חזיתות: אלו הקרויות "מתונות", משעה שמטריהן עצמם חשופים לאיומי החמאס, התנגדו למהלך הישראלי למרות שבליבן עלזו על המכות שניחתו עליו; ואלו המכונות "קיצוניות", הנכונות להלחם ללא פשרה עד הפלשתיני האחרון. במעגל הערבי, המחלוקת כה רבה והתוהו ובוהו כה עמוק, עד כי נערכו שתי "פסגות" מקבילות של הליגה הערבית, בכוויית ובדוחה. ואילו במעגל הפנימי הפלשתיני מזומנות לנו שתי מדינות: אש"ףית וחמאסית, בשתי טריטוריות נפרדות. אשר על כן, כל ניסיון ליישב את הבעיה בכל אחד ממעגליה בהכרח יעלה בתוהו, לפי שאין ייצוג אחד מוסכם באף לא אחד מן המישורים.

¹ פרופ' רפאל ישראלי הינו מורה וחוקר באוניברסיטה העברית. פרסם ספרים רבים בנושא האסלאם והמזרח"ת. חבר מערכת נתיב.

הדרך הגולשת לקרב עזה

מבצע עזה לא צמח בוואקום אלא הוא החוליה האחרונה בשלשלות האירועים שממשלות ישראל חסרות הדעת לדורותיהן גררו אותנו לתוכם, מאז ימי אוסלו הטרופים ב-1993. כי הן לתומן סברו כי כל מה שהפלשתינים חפצים כדי לנהוג כבני אדם, הוא טריטוריה בה ימצאו מנוח לרגליהם, וכי אם אך יוענק להם ממשל עצמי בפיסת ארץ זו, ונסייע בידם בפיתוח כלכלי, הם יניחו לנו ובא לציון גואל. אך הנחות מוטעות היו אלו, שבסיסן באיווי יותר מאשר בריאליה. אבל מנהיגי ישראל שהתחפרו באשליה הזאת, והובילונו לכישלון שלא מדעת, מעולם לא היו ישרי דרך דיים להודות על משגם הפטאלי ולהעלים מחיינו. אדרבא, רבים מהם ממשיכים לשלוט בנו ולהובילנו למבוי סתום במקרה הטוב, לאבדן חס ושלום, במקרה הפחות טוב.

כשלוך הסכמי אוסלו (1993) הראה בעליל שהפלשתינים, לא זו בלבד שלא הוכשרו עדיין להסכם עם ישראל, כפי שהוכח בוועידת קמפ דייוויד 2000, בה סרבו לחתום על הצעתו של ברק, אך משעלה החמאס הם סרבו לקבלו בסופו של דבר. כאשר הלה השתלט על עזה בכוח, הוא נטל את המונופול על השלטון, למרות התנגדותו של "הנשיא" אבו מאזן. גם שלטונו של זה חסר לגיטימציה כמו של שאר שליטי ערב, כאשר הוא נאלץ לפעול נגד פרלמנט דווקני, בפרט כאשר פג תוקף שלטונו בינואר השנה ואיש לא נבחר למלא את מקומו. ובינתיים, אפילו שלטונו על הגדה, שאינו חורג מרמאללה העיר, יכול להתקיים רק הודות לשליטה הביטחונית הישראלית במרחב, שלולא כן ודאי שהחמאס היה משתלט גם שם. בעזה, שלטון החמאס רוצח, עוצר, משפיל ומתעלל באנשי אש"ף, בני עמו, ואף משליך כמה מהם מחלונות רבי הקומות, שנבנו זה לא כבר למטרות שונות בתכלית.

לאחר שגם קמפ דייוויד עלה בתוהו ב-2000, ממשלות ישראל, שהיו עדיין שוגות באשליות אוסלו, או כדי לאפשר למנהיגים נוכלים מתוכן לחמוק מן החוק, נכנסו לשורה של נסיגות חד-צדדיות, בטענה שאם לא תהיינה לערבים טענות נגדנו, יקל להניח את דעתם ולהכשירם להסדרים עמו. תחילה באה הנסיגה מלבנון, שאפשרה לחיזבאללה לא רק להכין את 2006, אלא גם, לאחר הנסיגה הבלתי-אחראית מעזה ב-2005, להכשיר את החמאס לחקות את המתכונת הזו, דבר שהם עשו באמונה לקראת קרב עזה. התוצאה הייתה השתלטות חמאס והפיכת עזה לבסיס האירני השני הלופת את ישראל מדרום בנוסף לחיזבאללה מצפון. אוסלו הייתה גופה מתה כבר אז, אך ממשלות האשליה שלנו התמידו בחפצם לשאת ולתת עם הפלשתינים. אלו מהם? לא אלה שהחזיקו בשלטון אפקטיבי בעזה ומיררו את חיינו ב-7000 טילים ופגזים, כגמול על השטחים שנמסרו לידם, תוך כדי התמדתם בשלילת זכותנו לחיות, אלא עם אלה חסרי הכוח, הסמכות והתוחלת, שהמשיכו לדרוש את חלוקת ירושלים ואת זכות השיבה, שלו התגשמה הייתה מטביעה אותנו בים של פלשתינים "חוזרים". ועוד קראו לאלה בני שיח "מתונים".

הבחירות של פברואר 2009 בישראל הן ששברו את הקיפאון הזה שנטה יותר ויותר לרעת ישראל, ככל שנראו סימנים לעליית הימין שמאס בחוסר האונים של ממשלותינו, וככל שממשלות ערביות כמו סעודיה, מצרים וירדן ניערו לסכנות נגדן מן החמאס ונדחפו לקואליציה זמנית עם ישראל, נוכח הדרמטיזציה האדירה של הפופולאריות של אחמדניג'ד ושל נסראללה ברחוב הערבי בכלל. ומשעה שנקבע תאריך לבחירות, המפלגות שבשלטון שנוכחו בניוון כוחן בדעת הקהל, נזכרו לפתע באיומי החמאס שהתמיד בהתעצמותו דרך המנהרות. מעט תשומת לב הוקדשה לעובדה שהסכמה להפסקת אש אתם פירושה הכרה בלגיטימיות צבירת הנשק שם שמלכתחילה, על פי מסגרת אוסלו, לה היו מחויבים, לא היה צריך להימצא שם. בנוסף, המשך ההפגזות על ישראל ללא רחם הפך את ההצהרות של הממשלה על "מבצע בלתי נמנע", ועל ה"מבצע המתקרב" לסיסמאות נבובות. הבחירות הזיזו את התהליך אותו לא העזו הממשלות ליזום.

מבצע עזה ומשמעויותיו

חמאס, שלמד מניסיון החיזבאללה, הפך את עזה למלכודת לאזרחיו; את ילדיו, עיתונאיו, העובדים הזרים המתארחים אצלו ואת כל אוכלוסייתו – למגן האנושי שלו; את המוסדות הזרים, המסגדים, בתי הספר ובתי החולים שלו – למחסני נשק; את תת-הקרקע של העיר למבוכי מנהרות שהחלו או נסתיימו בתוך בתי מגורים; ואת בנייני הקומות התמימים למראה – למלכודות מוות. מותם הטרגי של כה רבים, שלא היו מעורבים בלחימה, לא נבע מרצון החייל הישראלי לפגוע בהם, אלא מן ההכרח לשים קץ למבול הטיילים ששולחו מן הבתים ההם. ישראל יצאה להחריב את מחסני הנשק הבלתי חוקי שהוברחו ונערמו שם, ואם הם נערמו, בכוונה תחילה ע"י החמאס, בבתי ספר, בבתי מגורים ובמסגדים, אזי אלה נהרסו בעבור כך.

רבים אמצעי התקשורת שניסו לחשב את אחריותם היחסית של הצדדים ללחימה על פי מספרי הנפגעים ורוחב החורבן שגרמו ליריבם, והגיעו למסקנה המוזרה שהואיל ויותר פלשתינים איבדו חייהם, למרבה הצער, ויותר נדל"ן פלשתיני נחרב, אזי רוב האשמה מוטל על ישראל, שפעלה ללא "מידתיות", ואפילו הטיחו בה על כי עוללה "רצח עם". זה היה כאילו, לאחר הבלץ הגרמני על לונדון וקובנטרי, הואשמה בריטניה על שהחריבה את דרזדן ביום ולנטיין בפברואר 1945, הרגה יותר אזרחים "חפים מפשע" שם מאשר נהרגו בריטים בימי הבלץ, והחריבה יותר נדל"ן מאשר עשו הגרמנים. כלומר, הרג רב יותר אינו עושה את ההורג אשם, כמו שהרג מועט אינו עושה את ההרוג לחף מפשע. שיקול הדעת כאן נסמך על כמות התחמושת הנורית ועל כוונות היורה, לא על פגיעות הקורות או כושלות. כאשר החמאס כיוון את 7000 הטיילים והפצצות לישראל, הם כולם כוונו למרכזי הערים והכפרים בעוטף עזה, בכוונה להרוג, ללא הבחנה וללא רחם. כיוון שהטיילים נפלו ברובם בשדות פתוחים, מתוך כשל ולא מתוך כוונה, וכאשר הם פגעו, הם מצאו את אזרחי ישראל המתורגלים, המוזהרים והממוגנים בתוך מקלטיהם, פגיעותם הייתה מזערית.

בעזה, כל המיליונים הושקעו בנשק מוברח ובביצורים ללוחמי החמאס, ואף לא פרוטה אחת למיגון האוכלוסייה ולתרגולה. מכאן הדיספרופורציה בפגיעותה, שלא נבעה מרשעותו של הפוגע אלא מקורבנותו של הנפגע. ההפך הוא הנכון, שכן אלה הטוענים לחפות, הם שהקריבו מראש את אוכלוסייתם ואלה המואשמים בהרס חסר אבחנה, הם שנטלו את הסיכון להיאבק מבית לבית ולהיפגע ממטענים ממולכדים, במקום לשטח רבעים שלמים בארטילריה ומהאוויר בלא ליטול סיכון. כתבת אל-ערבייה שהוקלטה בעת שידור חי נתפסה מדווחת למערכת שלה על שראתה טיל משולח מן הקומות התחתונות של בנין העיתונאים הזרים, אך מעסיקיה התמידו בפזמון החוזר על כי ישראל פגעה בכוונה בבניינים. הוא הדין לגבי ביה"ס של אונרה.

בחזית הבין-ערבית, כל מדינות ערב מילאו את "חובתן" לצדד בעזה ולהטיל את כל עומס האשמה על ישראל, למרות שבחלקן הן דווקא צידדו בהבסת החמאס. אש"ף הוציא הודעה המגנה את ישראל על "רצח העם" ועל "פשעי המלחמה", אל עבד רבו, אחד מראשיו, קבל על שישאל לא התמידה עד לסילוקו של חמאס מן הרצועה. אפילו מצרים, שעשתה יותר מאחרים להראות הבנה לפעולה הישראלית, מפחד שמא חמאס מצליח יוכל להתחבר עם האחים המוסלמים מבית ולסכן את משטרו המושחת של מובארכ, גינתה בה בעת את ישראל על התנשאותה ועל תוקפנותה נגד הפלשתינים. אמצעי התקשורת האירופאים, כרגיל, התרשמו ממספרי הגופות המבהילים ומן ההרס המופלג בעזה, אך לא התאמצו לתת את הדעת על משמעות מילת הקסם "מידתיות" שלא חדלו לשוב ולהזכירה. האם סברו שמידתיות מחייבת כי גם ישראל הייתה צריכה לשלח 7000 טילים לתוך עזה כדי שתגובתה תהיה מידתית? מן הסתם לא היה נותר זכר מעזה לקונן עליו.

בזירה האסלאמית, שגם היא יצאה בחרי אף נגד ישראל מבלי לבדוק את טעמי המשבר, התבלטה תורכיה, שנחשבה בעשור האחרון לבת ברית לישראל, אך הצטרפה עתה למקהלת המגנים ולהאשמות הגורפות נגד ישראל מבלי לבדוק בציציות החמאס ומבלי לנסות להזריק לתמונה זו שום יסוד של איזון. ישראלים רבים זועזעו

מהפיכת פניה של "ידידה" זו, אך הם ביכרו לשכוח כי בשלהי 2002 נבחרה לשלטון מפלגה אסלאמית, שלא היססה לפגוע אפילו בבריתה החשובה הרבה יותר עם ארה"ב. אם ממשלת ארדואן-גול לא קמה לפגוע בישראל, היה זה רק משום שהצבא לא היה מתיר זאת. אך כאשר ממשל זה צובר שנים ופופולאריות, הוא מציב את אנשיו בפיקוד העליון של הצבא והוא לא יחשוש עוד מן ההתערבות שסילקה את קודמו, נצי'מטין ארבקו, מן השלטון ב-1998. תוך כך, הם מהדקים את היחסים עם ציר הרשע של אירן, סוריה וחמאס, צעד שלא יעלה בעיניהם את ערך היחסים עם ישראל.

בזירה הבינלאומית, על אף "עריקתה" הבלתי צפויה של קונדי רייס במועצת הביטחון והצביעות המופלגת של ברנרד קושנר ורעיו באו"ם ובאירופה, ישראל קיבלה גיבוי גם מאמריקה וגם מהאיחוד האירופי בעמידתם האיתנה נגד הכרה בחמאס ונגד התחמשותו מחדש, בכך שתמורת הסרת המצור הישראלי על עזה, הם הטילו מצור משלהם על הברחת הנשק לשם. אך בד בבד, בשימם דגש על הסיוע ההומניטארי לפלשתינים, הם מבינים היטב כי הברזל והמלט שיובאו לבניה, ישמשו קודם כל לחידוש הביצורים של החמאס; המזון שישלח לאוכלוסיה האזרחית, יינטל בכוח, כפי שכבר ארע, לצרכי לוחמי החמאס; דלק שיוזרם לשם כדי להציל את מערכת אספקת החשמל, יוסט לתעשיית הנשק ולצרכים צבאיים אחרים. אשר על כן, תחת הלחץ של הענות לצרכים ההומניטאריים של החמאס, עלולה ישראל, בפעם נוספת, למצוא עצמה מעבירה לידי אויביה את הכלים לבניית כלי הנשק שיופנו נגדה, לאחר ייצורם או הברחתם לשם.

שפע של צביעות מתהלך בעולם ביחס למשבר הנוכחי. כאשר ערים וכפרים ישראלים הופגזו במשך שנים, איש לא מחה, לא עירער ולא דרש ישיבה בהולה של מועצת הביטחון. חמור יותר, הן בהיקף והן בעומק המשבר, אסון דרפור. אך הואיל והוא נוגע למדינה ערבית-מוסלמית, אזי אין דחיפות בטיפול בו. לא רק במדינות ערב או במדינות האסלאם, הס מלהזכיר, אלא אפילו במדינות תרבות כמו אירופה, שפתחו כיסיהן לרווחה במשך שנים לפלשתינים, ללא שצמחה מכך תועלת, לא הושמעה הרמת קול. לו הוקדשו כספים אלה ליישוב הפליטים הפלשתיניים (או הדרפוריים), במקום להעבירם למנהיגים פלשתיניים מושחתים שעוד לא כשרו לשלטון, היה אולי מושג משהו חיובי. אולם הטיפול הלא-תקין הנוכחי בסוגיה, על ידי ישראל, הערבים והמערב, מאפשר לנו לבוא בביטחון שלא ירחק היום ונמצא עצמנו שוב בנקודת ההתחלה.

"מידתיות" מן האסכולה הבריטית. דרוזן, פברואר 1945. קרוב ל-50.000 איש נהרגו בהפצצת העיר בידי הבריטים. כיוון שהגברים היו בחזית, והעיר הייתה ללא הגנה אווירית, רובם המוחלט של ההרוגים היו נשים ילדים וזקנים. הייתה זו פעולת נקם טהורה, שכן בשלב זה של המלחמה הייתה גרמניה מובסת סופית. מפקד המבצע, ארתור האריס, "הרי המפציץ" זכה בעיטור כבוד של המלכה, הועלה לדרגת מרשל אוויריה ופסלו ניצב לתפארת בבכניסה למוזיאון חיל האוויר הבריטי בלונדון. במבצע נטלו חלק 5.000 חייל ולא נרשם מקרה אחד של סירוב פקודה.